

Nobel mükafatına layiq görülən ilk rus yazıçısı və şairi İvan Bunin 1887-ci ildə Voronejdə dünyaya gəlib. İvan Buninin atası Aleksey Nikolaevič gəncliyində rus ordusunun zabiti olub. Balaca İvan 11 yaşındak dərslərinə ev şəraitində hazırlaşdı, ondan sonra 4-cü sinfə dək Yeleksi qəza gimnasiyasında oxuyub. "Şeirilər" (1891) və "Açıq səmaltında" (1899) müəllifin ilk kitablarıdır.

Gələcək nobelçi 1893-cü ildə A.P. Çexovla tanış olub, bu tanışlıq onun rus ədəbi itimləməsi əsasında tanınmasına zəmin yaradıb.

23 sentyabr 1898-ci ildə Anna Nikolayevna Tsankayla ailə qurub. 1909-cu ildə Sankt-Peterburq Akademiyasına fəxri üzv seçilib.

Nobelçi yazıçı ömrünün son dövrünü Fransada mühacirətdə keçirib və ən dəyərli əsərlərini mühacirətdə olarkən qələmə alıb. Onlardan "Mityanın eşqi" (1924), "Gün vaxtı" (1925), "Kornetçilərin Yelginin işi" (1925) və nəhayət, "Arsenyevin həyatı" (1927-1929).

1933) romanları ona böyük uğur gətirdi. Yazıçının nəqam aldığı romanlar və hekayələr, şeirlər və məqalələr əsasən insan həyatına, xristian ruhuna və sevginin müqəddəsliyinə həsr olunub.

Nobelçi yazıçı tarixə ədəbiyyat üzrə 33-cü nobelçi kimi düşüb və bu mükafat ona "Rus klassik nəsrinin ənənələrini ustalıqla davam etdirdiyinə görə" verilib. İvan Alekseyeviç Bunin 8 noyabr 1953-cü ildə, 83 yaşında Parisdə vəfat edib.

Ədəbiyyat üzrə otuz üçüncü nobelçi

Axır ki, çoxdan bəri hər kəsi narahat edən məsələyə son qoyuldu: Böyük köç məsələsinin bir hissəsi baş tutdu.

Nəçə-nəçə ağa, maviyə boyanmış koma həmin yay gecəsində yetim qaldı. Nə qədər adam öz doğma kəndini - yaşıl bağçalar arasında itən döngələri, örüş yerlərinin toztorpağını, bazar günlərinin şən ovqatı, günəşli səhənlərini, adamların məzali söhbətlərini, qoyun-quzu sosini, kərvansaraların hay-küyünü, alverçi arvadların çığırtdırını, dilonçələrin sədəqə diləyən nəğməsi-

safərə çıxırışlar kimi arvadlarıyla, uşaqlarıyla vidalaşdılar və heç vaxt ağlarına gəlməzdi ki, nə vaxtsa haqqında "Qara demizin sahildəki ağ daşın üstünə bir şahin qonub, dayanmadan qanadlarını çırpır" deyilən yerlərə gedib çıxarlar... Onların çoxu "türk buxovuna tuş gələcəyini, busurman sürgünüylə üzələcəyini...", ya da yollarının üstünə çökən "boz dumanda azıb" səhralardakı kurqanlarda tənhalığa çöküb ölümü qarşılayacaqlarını, göy qanadlı qartal dəstələrinin hücumuna maruz qalacaqlarını,

Hekayə

Dünyanın o başına

ni, skripkalarn küylütlüsünü, hırların melanxolik səsini, günəşdən gözlərini qıyaraq yuxulu-yuxulu kövşəyən öküzlərin böyürtüsünü; rəngbərəng bostanları, ilan kimi yaşıl otların arasıyla qıvrılıb sakit gələrdə yekənəq səsəylə vıyıldayan çaya doğru can atan bulcaqları - bir sözlə, bu yerləri birdəfəlik tərk edib, uzaq Ussuriya torpaqlarına getmək üçün "dünyanın o başına" üz tutdu...

Elə ki, yaşıl dərələrin arasında sığınan kəndin qərb tərəfində sıralanan dağların soyuq kölgəsi bəni verməyə başladı, dərənin üfük xətti bənzərdən olan günəşin al qırmızı rənginə boyandı, meşələr ailəndi, çay yatağı parlaq işıq qorq oldu, səhəl boyu uzanan yumaşq qum təpələri zər kimi işıq saçıdı, al-olvan geyimli, bayram libası adamlar bir

"vohş quşların şığıyib onların gözlərini oyaçağın" gözleyirdi. Amma o vaxt onların hər birinin ruhunda məğrur kazak iradəsi vardı. İndi isə yan-yana düzülən, bir ömürlük dünyanın o başına sürgün edilən boz kütlənin ruhunda həmin o kazak iradəsindən əsər-əlamət yox idi, indi onların ruhuna səhəl boyu saralan qum dənəcikləri rəngində miskin bir rəzalət çökmüdü. Və bu möhtəşəm kütlənin adamları canəzo mərasimində toplaşanlar kimi səsləri niyə çəkərek, yalın başlarını təlaşla aşağı dikərkə susurdular. Bircə başlarının üstündə dövrə vuran, mavi səmanın ənginliklərinə qarışan qaranquşlar idi haray çökən...

Sonra inilti səsləri yayıldı. Yüklü arabalar xırıltılı səs səslərini, göz yaşlarını və acı fəryadların müşayiətində dağlara doğru yol

Onlar ruhlarını sıxan qəfil boşluqdan, ətrafdakı anlaşılmaq sükutdan çəşbaş qalıblar. Adətən, belə hisslər adamı, hansısa əzizini yola salıb boşalmış verinə qayıdandan sonra haqlayır.

vaxtlar hələ kazakların, çumakların ibadət etdiyi ağ rəngli qədim kilsənin qarşısındakı çəmənləyə toplaşdılar.

Orada, açıq səmaltında, yüklü arabaların arasında dua mərasimi başladı, camaatın arasında qəbir sükutu çökdü. Keşişin səsi aydın və səlisi idi, dediyi hər kəlmə ora toplaşan insanların üroyünin dinirliyinə işləyirdi...

Bu torpaqlar xoş günlərdə axıdılan nə qədər sevinə yaşına şahidlik etmişdi. Bir vaxtlar bu yerlərdə uzaq soforələr çixmağa hazırlaşan "litsarlar" dayanardı. Onlar da son

aldı. Böyük köç sonuncu dofo doğma dərələrin qoynunda göründü və itdi... Parlaq günəş sularının işığına sığınan yüklü arabalar taxıl zəmənlərinin arxasında yox oldu.

II

Köçü yola salmağa cəvənlər Kevlərinə qayıdardı.

Camaat dosto-dosto dağın atayından geri döndü. Elələri vardı ki, sədəqə dərindən köks ötürür, laqəydlilik, tələsik evinə gedirdi. Amma elələri çox deyildi. Belini oyub itaətə, sakitçə ad.

1933: İvan BUNİN

dumlayan qarılar və qocalar da qaşqabağın tökmüdü; cəv sımali kişilər içini çəko-çəko qalmışdı; balaca öllərindən yapıyıp ata-analarını arxasında dərtnən uşaqlar ağlayırdı; cavan qızlar, gəlinlər nələ çəkirdi.

Budur, iki nəfor dağdan aşağı enib daşlı yola çıxır. Onlardan biri - möhkəm, bəstəbəy oları, qaşları çətib qara gözlərini dərə boyu harasına uzaqlara dikir. O biri ucəyöylü, ariq oları, ağlayır... Hər ikisi bayramsayığı geyinib-kəçinib, onların ağlayan tayı dayanırm, köynəyinin qolunu ağzına diroyib acı-acı göz yaşları təkür! Göz oxşayan qadın donunən əyötündən görünən tumac çəkmələr bir-birinə doladır... Atası Yuxim inamla heç vaxt tozu yerlərə getməyəcəyini deyəndə o, gecənin qaralıqında vedroləri götürüb oxuya-oxuya, atılıb düşə-düşə çay sahiliə su gətirməyə getmişdi. Sonra da...

"Bütün gecəni oyaq qalmışın, - qaşqılıqda qalan Yuxim özünü Zinkaya tutub demişdi: "Biz də köçə qoşulacağıq!" - "Bu nəcə olur, atəcan, siz ki, heç yərə getməyəcəyimi demidiz..." - "Demidim, demidim də, yuxu görmüşüm..."

Ora bax, dağda, döymürmən yanında qacandan qoca Vasil Şuk adamların arasında dayənb. O, ucəyöylü, enlikirəkl, çiyinləri çıxmış bir adamdır. Sımasından hələ də çöl adamının özəməti cizgiləri səzilir, amma kədərli üzü, qurmlı baxışları var! Onun bir ayağı bürdə, o birisi gərdədir, amma bir daha doğma yerləri görməyəcək, canını yad bir komada tapırcaq, yanında gözələrinin qapatmağa heç kəs olmayacaq. Bu qoca yəşində onu ailösindən, uşaqlarından, nəvələrindən ayırblar. Bəlkə də gərdədi, bəlkə də gücü, qüvvəsi çətərdi yola çıxmağa,

ancaq yeni torpaqlara getməklə vərəcoyi yetmiş rublu bas hərdən alaydı?

Qocalar dalgın halda öz aralarında söhbətləşir, hərə ağlından keçəni deyirdi. Torəğaylar sakit səslə cıkkıldəşirdi. Aydın, sakit bir gün başa çətirdi. Geniş zəmilər, yaşıl otlaqlar uzandıqca uzanırm, uzaq təpələrin qoynunda boy-boya vərən kurqanlar qaralırdı; uzaq donizə xatırlan, mavi səma ilə yeri birleşdirən üfüq xətti kurqanların arxasında yarımdairə şəklində bir qövs cızırdı.

Gözlərini günəşdən yayındırm: "Bu Ussur diyarı gərəson necə yerdii?" - fikiləşən qocalar, dünyanın o başında olan o nağıllar ölkəsini, Böyük köçlə o diyarın arasında olan məsafəni, orazaqal, arvad-uşaqla yüklənən, takorları sakit-sakit cımlıdayan, arxasında itlərin hürürək qaçdığı tozlu yollarla ötüb keçən, gen şalvar geymiş "daydırların" sürüb apardığı arabaları xeylələn təsovvür etməyə çalışırdılar.

Onlar bu uzaq və mavi ənginliyə baxıb bir-birindən: "Bu Ussur diyarı gərəson necə yerdii?" - soruşurdular.

Əl ağacına söykənb papəgəmi yan qoynan, özünü öglünə göstərən qoca Şkut müti təbössümlü donqulandırdı:

"Özün gördün də, mən onlara mişar də, rəndə də verdim... ev tikməyin çəməni bülür... Baş çıxararlar, ölməzlər!

"Çox adam tələf olacaq yollarında, çox! - onun dediklərinə əhəmiyyət verməyən adamlar deyirdi. - Çox adam, lap çox!

Gecə düşür, kəndin başının
Güstünü qərribə bir sakitlik
alır.

Cənub tərəfdən sürünən alatoran dərənin mavi yaxasına çökür, bu möhtəşəm mənzərə çay vadisi boyunca yavaş-yavaş qaranlığa sığınan ağacları zülmətə qərş edir, tənha ağcaqovaq ağacları qərrib-qərrib mürgüleyir. Böyük köçün qoyub getdiyi miskin daxmalar qayalı dağların qoynunda bozarır. Sahil boyu uzanan qumlaq pas rənginə çalır. Qumlaqdan o yana işə ağacları ulduzlara baş vuran meşə qaranlığın içində əriyib itir. Ətraf bozuntul-bənövşəyi çalarlarıyla alaqqaranlıq səmanın altında yuxuya gedir.

Hər şey eynən bu dərənin xoş günlərindəki kimidir... Yox, hər şey yox! Ətrafda qaranlıq, lal komalar çoxdur...

Demək olar ki, hər kəs ev-eşiyinə çəkilib. Yol boşdur. Köçənləri yaxınlıqdakı yol ayrıcına qədər ötürən bir neçə adam asta hərəkətlərlə yolda vurnuxur.

Onlar ruhlarını sıxan qəfil boşluqdan, ətrafdakı anlaşılmaz sükutdan çəşbaş qalıblar. Adətən, belə hissələr adamı, hansısa əzizini yola salıb boşalmış evinə qayıdandan sonra haqlayır. Dağdan enən adamlar yarıboş qalmış kəndə indi tamam başqa gözlə baxırlar...

Budur, indiçə kiminsə daxmasınının bacasından xoş ötirli... ləngərli bir tüstü qalxacaq...

Budur, bax, həmişə qaranlıq bağçaların arasında bərq vuran qırmızı ulduz yenə parlayacaq...

Gah uzaqda göz vuran işıqlara, gah da sinəsinə qaranlıq çökən dağa tərəf boylanan qocalar yavaş-yavaş dağılır, yol kənarındakı yel dəyirmanlarının pərləri ağır-ağır yellənir.

Vasil Şkut içindəki kədəri boğaraq, sifətindəki qərribə təbəssümü gizlətmədən dağın ətəyilə addımlayır. Əlini uzadıb doqqazın qapısını açır, sakitcə höyəyə girir, sonra da komasına çəkilib öz sükutuna sığınır.

Koma - doğma komadır. Amma bu komanın sahibi daha Şkut deyil. Onu yad adamlar alıb, ona bu komada "ölənə qədər" yaşamağa icazə veriblər. Vaxtı uzatmaq olmaz...

Alaqqaranlıq, isti komanın küncündəki sobadan cırcırına səsi gəlir... elə bil nəyəsə qulaq kəsilən bir səs... Yuxulu milçəklər tavanda vızıldadır... Çömbələyə oturan qoca komanın sakitliyini, qaranlığını nəfəs kimi içinə çəkir.

Görəsən o, nə fikirləşir? Bəlkə, haradasa gecənin qaranlığında Ay işığı altında ağaran yolla baş alıb gedən yüklü arabaların təleyidir onu narahat edən? - Eh, başqa nə ola bilər ki?

Çay vadisindən cingiltili, mələhətli qız səsi eşidilir:

*Ay işığı altında,
Dayanma, yolunla get!*

Dərin bir sükut. Ulduzları mırvari kimi parlayan gecənin cənub səması. Sükut içində mürgüleyən ağcaqovaqların geco fonunda qaranlıq silueti. Səmanın altında büzüşən komanın qaralan damı, ağaran divarları. Ulduzlar yarpaqların, budaqların altından sıyrılıb ətrafa boylanmaq istəyir...

Onlar hələ çox uzaqlaşmayıblar.

Gecəni çöldə, doğma səmalarının altında keçirəcəklər, amma onlara elə gəlir ki, arxada qoyduqları doğma yerlərlə onların arasında min verstlərlə məsafə var.

Onlar qaraçı taboru kimi yolun kənarına səpələniblər. Atları qoşqudan ayırıblar, şam yeməyi bişirirlər, gah içlərini didən narahatlığı dilə gətirib danışır, gah da qaşqabaqlarını sallayıb bir kənara çəkiliblər, susurlar, susurlar...

Axır ki, hər şey susur.

Ulduzlu səmanı altında qarışıq halda ətrafa səpələnən arabaların, çəmənləyə çökərək dincələn atların qaraltısı, uzanıb dincələn adamların fiqurları görünür. Keşikçilər qamçılarını əllərində hazır saxlayıb yuxulu-yuxulu arabaların arasında dolayı, əsnəyə-əsnəyə qüssəylə uzandıqca uzanan çöllüyə baxırlar.

Yaxınlaşan arabanın cırıltısını eşidəndə hamı sevincək yerindən dikəlir! Kimdisə biz tərəflərdən gəlir! Onlar təzə gələni dövrəyə alırlar, uzun ayrılıqdan sonra görüşür-ləmiş kimi əlini sıxıb görüşürlər.

Ətrafa düşən çaxnaşmadan o biri adamlar da yerlərindən qalxır, sevincələrini utanca gizlədərək təzə gələnin ətrafına toplaşanlara qoşulurlar, qəlyanlar alırlar, hər kəs dünyanın o başınadək danışmağa, söhbət-ləşməyə hazırdır...

Sonra yenə hər şey susur...

Təzə qoşulanın gəlişindən vəcdə gələnlər yavaş-yavaş yerlərinə çəkilib başlarını örtüblər, indi onların hamısı bir şey- dünyanın o başındakı nəməlum diyar, uzun-uzun yollar, yol boyu qarşılarını kəsəcək nəhəng çaylar, bir də tərək edib boş qoyduqları doğma kənd haqqında düşünürdü...

Hava soyudu. Hər şey - adamlar da, yollar da, şəhli zəmilər də dərin yuxuya getdi.

Uzaqlarda qalan kənddən xoruz banı eşidildi. Ay - paraydı, səmanın bir küncünə çəkilib tutqun, qırmızı işıqla közərdirdi. İşıq saçmırdı, eləcə közərdirdi. Ayın ətrafındakı səma boşluğu açıq yaşıl rəngə çalırdı, qaranlıq üfüq çöl boyu dartılıb gedirdi, nəso üfüqün qaranlıq qoynuna sığınmış qalmışdı. Kurqanlar idi. Birçə səmadakı ulduzlar, bir də bu kurqanlar burdakı adamların içindəki səssiz harayları eşidir, dərddən atış püskürən nəfəslərin hərərətini duyurdu.

Amma nə olsun, əsrlər boyu susan - yanlarından ötüb keçən insanların səsini, harayına səs vermək iqtidarında olmayan, yenə an qədər yaxın olan zamanın içində əriyən, yenə bir-birini əvəz edən, doğma yerlərini arxada qoyub uzaq-uzaq yerlərə üz tutan insanların, yenə sevincin, höyəcanın içində çəşbaş qalanların beləcə izsiz-tozsuz yer üzündən silinib getməklərinə biganə qalan - kurqanlar bu dəfə səsini çıxaracaq mı?

Yəqin ki, insan kədərini ağrısını təkcə ulduzlar bilir.

1894

*Tərcümə edən:
Əyyub QIYAS*

